

**Слободан Ђукић, Страни утицаји на развој
српске војне доктрине у XIX и првој деценији
XX века, Медија центар „Одбрана”,
Београд, 2019, 318 стр.**

После дужег времена пред стручном и широм читалачком јавношћу појавила се књига која на нов и научно утемељен начин разматра утицај организационих модела европских војски и европске војне мисли на организацију, формацију, обуку и начин употребе српске војске на тактичком и стратегијском нивоу у другој половини XIX и првој половини XX века. Аутор монографије пуковник др Слободан Ђукић начелник је Катедре друштвених наука и наставник војне историје на Војној академији Универзитета одбране у Београду. Након завршених основних студија на Војној академији, Смер артиљерија и командирских дужности магистрирао је и докторирао на Катедри националне историје новог века Филозофског факултета Универзитета у Београду код ментора проф. др Радоша Љушића. Коаутор је једне монографије (са др Мирјаном Зорић) и аутор више научних радова објављених у часописима *Војноисторијски гласник* и *Војно дело*, те тематским зборницима радова. Његова истраживања усмерена су ка српској

војној историји XIX и прве две деценије XX века.

Монографија која је пред нама представља плод дугогодишњег истраживачког рада. Проистекла је из измењене, дорађене и допуњене докторске дисертације С. Ђукића, која је одбрањена на Филозофском факултету у Београду 14. јуна 2013. године. Рад је заснован на богатој изворној основи необјављене архивске грађе Архива САНУ (шест збирки), Архива Србије (шест фондова) и Војног Архива (четири фонда и збирке), 36 објављених извора, 10 књига мемоарске грађе, као и 10 листова и часописа из времена о коме аутор пише. Изворну основу засвођује и 171 коришћена студија, монографија или расправа и 191 научни чланак, што само сведочи о великом истраживачком напору и едудицији аутора. Највећи део необјављене грађе потиче из Војног архива, у којем се налазе документи Министарства војног и Главног ђенералштаба за период од 1847. до 1911. године. Од објављених извора аутор се користио зборницима закона, статистичким годи-

шњацима Краљевине Србије и споменицама, као и војним правилима, наставном и војном литературом која се налази у Центру за библиотекарство, војнонаучну документацију и информацију (ЦБВНДИ) у Београду.

Књига је подељена на Предговор, Уводни део, два обимнија поглавља („Војна доктрина српске војске” и „Извори српске војне доктрине”), заклjučак и списак извора и литературе и богато илустрована са 28 оригиналних фотографија из фото-збирке Војног музеја у Београду. Део садржаја приказан је ради боље прегледности у облику табела.

Тема о којој аутор пише није нова у српској историографији, тако да се С. Ђукић у Предговору осврће и на радове својих претходника – Драге Вуксановић Анић, Славице Ратковић Костић, Милића Милићевића и групе аутора монографије *Официри у високом школству*, као и на објављене и необјављене изворе које је користио. У Уводном делу (стр. 9–20) аутор нас упознаје са значењем појма доктрина и указује на чињеницу да је и поред вишевековног постојања војне теорије, обриси доктрине она почела да добија тек од половине XIX века, чиме се избор почетка периода којим се аутор истраживачки бавио у овој монографији намеће као

логичан. С. Ђукић нам је представио и главне теоретичаре ратне вештине XIX века, међу којима кључну улогу с правом даје Французу Анрију Жоминију и Немцу Карлу фон Клаузевицу. Кроз причу о развоју институција од значаја за формирање доктрине аутор нас упознаје и са два кључна организациона модела, која ће пратити све европске армије времена о којем пише. Реч је о француском моделу, у којем је једна од главних карактеристика да је начелник генералштаба био стриктно подређен министру војном, као и његовом немачком пандану, где је начелник генералштаба био релативно независан у односу на министра војног као политичку личност, по кључним организационим и планским питањима као и питањима командовања у рату. Поглавље *Војна доктрина српске војске* (стр. 21–128) подељено је на четири потпоглавља у којима су обрађени развој организације и формације српске војске (стр. 21–59), обука у српској војсци (стр. 60–96), начин борбе српске војске (стр. 97–119) и српска војна доктрина (стр. 120–128). На изградњу српске војне доктрине, према ауторовим истраживањима на почетку су доминантно утицали аустријски и руски, а потом француски и пруски доктринарни модели, али и домаће искуство из српско-турских

(1876–1878) и српско-бугарског рата (1885). С. Ђукић посебно истиче онај део доктрине српске војске који носи национално, српско обележје и чију основну идеју чини „стратегијски дочек“, односно одбрамбено-нападна операција. Творци те доктрине су, према аутору, били пуковник Димитрије Ђурић и генерал Димитрије Цинцар-Марковић, који је допунио и заокружио Ђурићево учење. Тако је пред епоху ратова српска војна доктрина, као коначно уобличена, у највећој мери сублимирала елементе француске, немачке и српске војне мисли.

Друго обимније поглавље под насловом *Извори српске војне доктрине* (стр. 129–296) даје приказ људи и институција које су биле кључне за формирање националне војне доктрине. Овде су кроз потпоглавља анализирани Војна академија (стр. 129–159) као прва српска високошколска војна установа (укључујући и њену претечу Артиљеријску школу), српски официри на школовању у иностранству (стр. 160–198), страни официри у српској војсци (стр. 198–228), војна литература (стр. 228–262) и Главни генералштаб (стр. 263–296). У овом поглављу аутор је потпуно и до танчина истражио све податке о српским официрима на школовању у иностраним војним академијама и другим

високошколским установама, али и о страним официрима, већином Србима, али и припадницима других народа (већином словенских) у српској служби. Говорећи о официрима примљеним из страних војски који су оставили посебан траг на изградњи српске војне организације, аутор посебно указује на Константина Хранисављевића, рођеног Ирижанина и бившег руског официра, начелника Гарнизоне војске, министра војног и државног саветника. Биографија овог значајног војног делатника први пут је детаљно обрађена на овом месту. Поред њега у рукопису се ређају имена и подаци о раду многих до сада мало познатих војних делатника из периода почетака изградње српске војне организације, као што су Танасије Ђурчић, Јаромир Шандор, Лазар Јовановић, Александар Протић, Гргур Франић, Евгеније Алексић, Павле Хорстиг, Блаж Јурковић, Адолф Сертић, Паја Путник и многи други, чије личности захваљујући истраживачком напору С. Ђукића поново израњају из дубина заборава. Говорећи о развоју српске војне литературе, аутор с разлогом као њеног зачетника наводи Матију Бана, који је под утиском револуционарних догађаја у Аустрији 1848. године објавио књигу *Основи ратни* и са пољског превео дело *Правила о четничкој војни*. Како

аутор истиче, дуго ће то бити једина војнотеоријска дела написана на српском језику. С. Ђукић указује и на појаву листа *Војин* као првог војног часописа на Балкану, који је покренуо Јован Драгашевић, те истиче његов значај за праћење новина у страним армијама и развој српске војне мисли. Најзначајнији следећи корак у вези са развојем српске војне штампе било је покретање часописа *Ратник* 1879. године. Од те године *Ратник* ће постати главно војнострочно гласило српског официрског кора. Недуго затим, 1881. године, покренут је и *Службени војни лист*, који је доносио обиље материјала, прегледа и извештаја о српској војсци, који су официрима могли да послуже као основ за писање оригиналних радова. Аутор закључује да је оснивањем официрских читаоница, које су пратиле покретање војних часописа, захваљујући напорима министра војног, направљен видан напредак на пољу војне књижевности. Тиме је постављена основа за плодан развој војне мисли у периоду који је уследио након стицања државне независности. У тим часописима и листовима, поред превода радова страних војних писаца, појавиће се временом и компилативна или оригинална дела домаћих аутора. С. Ђукић такође уочава да се, поред литера-

туре намењене за усавршавање и ширење знања официра, нарочито развила и домаћа војна књижевност намењена обуци и васпитању војника и подофицира. Главни носиоци књижевног рада у том почетном периоду били су генералштабни потпуковник Јован Мишковић, мајори Љубомир Остојић и Светозар Магдаленић, те капетани Коста Јокић и Милош Васић. Захваљујући овим напорима већ крајем XIX века штампан је велики број књига и објављен велики број чланака. Како аутор закључује, „српски официри писали су по свим гранама војних наука, што је допринело богатству и разноврсности војне литературе”. Ђукић на крају овог потпоглавља истиче да је војна литература у Србији настала и развијала се под снажним утицајем европске војне књижевности, те да су резултат таквог стања била правила и прописи српске војске који се почетком XX века нису разликовали од правила развијених европских војски. Иако је била у највећој мери преводилачка, војна књижевност у Србији испунила је, према аутору, свој задатак. Сачувала је српску војску од назатка и на најбољи начин је припремила за раздобље ратова.

У последњем потпоглављу детаљно је приказан развој установе Главног генералштаба и генералштабне струке у

српској војсци од њихових почетака 1876. па до периода који је претходио ослободилачким ратовима 1912–1918. године. Аутор је српски генералштаб вешто и зналачки упоредио са развојем генералштабова других значајних европских војски и „ухватио“ све мене у његовом положају у односу на Министарство војно. Иако је у почетку био по француском моделу подређен министру војном, Уредба о уређењу Главног ђенералштаба, прописана 1896. године, оснажила је положај начелника Главног генералштаба. Том уредбом прецизно је одређено које дужности у Штабу Врховне команде припадају појединим лицима из Главног генералштаба, док је начелник Главног генералштаба у рату заузимао положај начелника Штаба Врховне команде. Аутор оправдано закључује да је на даље јачање положај начелника Главног генералштаба утицало формирање Команде активне војске 1898. године, са краљем Миланом Обреновићем на челу. У састав Команде активне војске ушло је, наиме, и Оперативно одељење Главног генералштаба. Начелник Штаба Команде активне војске генерал Димитрије Цинцар-Марковић био је и начелник генералштабне струке. Док се налазио на челу Команде активне војске, краљ Милан је имао првенство у војним по-

словима у односу на војног министра, којем је формално био потчињен. Команда активне војске расформирана је указом од 30. новембра 1902, а Главни генералштаб поново је почео да дејствује као засебно надлештво. Нова Уредба о ђенералштабној струци, којом је начелник Главног генералштаба добио право да непосредно реферише краљу, врховном команданту војске, о свим важнијим пројектима и пословима донета је 1903. године. Тако је личност краља Милана допринела да се подрије до тада неоспорни ауторитет војног министра и да се ојача положај начелника Генералштаба по немачком моделу. Положај начелника Главног генералштаба постао је од тада најважнији у српској војсци, између осталог захваљујући чињеници да је ту дужност, уз мале прекиде од 1903. до 1912. године, обављао један човек – генерал Радомир Путник. Аутор закључује да је Главни генералштаб српске војске напредовао од одељења Министарства војног, које се бавило само научним радом, до најважније установе у војсци, одговорне не само за припрему него и употребу војске у рату. Књига се завршава пред период балканских ратова и Првог светског рата, у којима је српска војска завредила епитет једне од најбољих малих армија тога времена, тако да се у

жижи интересовања аутора нашао процес у много чему кључан за стварање савремене српске војне организације.

Књигу пуковника др Слободана Ђукића искрено препоручујемо стручној и широј читалачкој публици јер се њеном појавом први пут пред нашом

јавношћу нашао рад који свеобухватно приказује начин на који се развијала она доктрина српске војске која ће се показати као супериорна у ослободилачким ратовима 1912–1918. године.

Потпуковник др Далибор Денда